

בקיצור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת מגילה דף ב

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

הערה חשובה: המילים המודגשות הן תמצית העניינים וניתן לקרוא אותן בפני עצמן כסיכום מהיר.

פרק ראשון מגילה נקראת

דף ב

קריאת המגילה בארבעה עשר

באדר ובחמישה עשר באדר

נאמר במגילת אסתר, "לְקַיֵּם עֲלֵיהֶם לְהִיּוֹת עֲשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֶת יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה" (אסתר ט' כ"ט). ומכאן למדנו, ששני הימים הללו הם זמנים שיש לקרוא בהם את המגילה, בארבעה עשר באדר בערי הפרזות, ובחמישה עשר באדר בערים מוקפות חומה, [כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך].

ולהלן יתבאר אם יש זמנים נוספים שגם הם ראויים לקריאת המגילה.

קריאת המגילה קודם ארבעה עשר באדר

לדעת משנתנו, מלבד שני הזמנים המפורשים בכתוב, ארבעה עשר באדר וחמישה עשר באדר, יש עוד שלושה זמנים שראויים לקריאת המגילה. והם, שלושה עשר באדר, ושנים עשר באדר, ואחד עשר באדר.

ותקנת חכמים היתה, שבימים אלו יקראו בני הכפרים, כדי שבימי הפורים יהיו פנויים להספיק צרכי סעודת פורים לבני העיירות.

כן משמע בגמרא בדף ב' וכן מתחילה בדף ד'. אולם מסקנת הגמרא היא, שלא תקנת בני עיירות היא, אלא תקנת בני הכפרים, כפי שיתבאר בעזה"י במסקנה בדף ד'.

ולפי לשון ראשון בגמרא, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, שמשנתנו היא כדעת רבי עקיבא סתימתאה. אבל חכמים חולקים על משנתנו, ואומרים, שאין קוראים את המגילה אלא בזמנה, כלומר, בארבעה עשר ובחמישה עשר באדר.

ולפי לשון שני בגמרא, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, שמשנתנו היא כדעת רבי עקיבא סתימתאה, האומר שגם בזמן הזה, בני הכפרים מקדימים לקרוא את המגילה באחד עשר ושנים עשר ושלושה עשר. אבל חכמים חולקים על משנתנו, ואומרים, שאמנם מעיקר הדין יכולים להקדים את הקריאה, לאחד עשר ושנים עשר ושלושה עשר באדר, אבל למעשה לא הקלו לעשות כן, אלא בזמן שהשנים כתיקונם, וישראל שרויים על אדמתם.

כלומר בזמן שהשנים מתעברות על פי בית דין, והחודשים מתקדשים על פי בית דין, והם שולחים שליחים להודיע מתי נתקדש ניסן, והשלוחים מגיעים עד הפסח לקצה ארץ ישראל, ועל פיהם עושים את המועדים.

אבל בזמן הזה, שפסקו כל אלו, וישראל מפוזרים, ושלוחי בית דין אינם מגיעים אצלם, הכל צופים למקרא מגילה, ואומרים, קריאת המגילה ביום ארבעה עשר באדר, נשאר לאדר חמשה עשר יום, וחמשה עשר של ניסן, ועושים פסח לסוף שלושים של קריאת מגילה. ואם יקדימו את קריאתה, יעשו פסח לסוף שלשים יום של קריאה, ונמצאו אוכלים חמץ בימים אחרונים של פסח.

ומדברי רבי יהודה, או רבי יוסי ברבי יהודה, המובאים בברייתא מבואר כלשון האחרון.

ולדברי רב אשי, דעת רבי יהודה במשנתנו, שגם בזמן הזה, במקום שבת ימי דינים מתכנסים בעיירות בשני ובחמישי, בני הכפרים מקדימים את קריאת המגילה לשני או חמישי הסמוך לפורים, ונמצא קוראים את המגילה באחד עשר, או בשנים עשר או בשלושה עשר באדר.

ודווקא כשבת ימי דינים מתכנסים בעיירות בשני ובחמישי תקנו לבני כפרים שיקראו ביום הכניסה, שלא יטרחו לבוא שוב לעיר לשמוע מגילה בזמנה.

אבל בזמן שבת ימי דינים אינם מתכנסים בשני ובחמישי, אין כאן תוספת טרחה אם יבואו בני כפרים לשמוע את המגילה בזמנה, ואינם רשאים להקדים.

מהיכן למדו שאפשר לקרוא את המגילה

בימים שלפני ארבעה עשר באדר

כלל בידינו, שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין אחר שקדם לו, אלא אם כן היה בית הדין האחרון גדול מהראשון בחכמה ובמנין.

ומאחר שאנשי כנסת הגדולה תקנו את מצוות

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת מגילה דף ב

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

פורים, דין פשוט הוא שבית דין מאוחר להם לא יכול לשנות ממה שתקנו.

ואם כן, לדעת האומרים, שניתן להקדים את קריאת המגילה באחד עשר ובשנים עשר ובשלושה עשר, ודאי אנשי כנסת הגדולה עצמם תקנו זאת, ונחלקו אמוראים היכן דבר זה רמוז במגילה.

לדברי רב שמן בר אבא אמר רבי יוחנן, ענין זה, שמלבד שני הזמנים המפורשים בכתוב, ניתן לקרוא את המגילה בימים נוספים, למד מהכתוב, "לקיים את ימי הפרים האלה בזמניהם פאָשר קיַם עליהם מְרַדְכִי הַיהוּדִי וְאַסְתֵּר הַמִּלְכָּה וְכַאֲשֶׁר קִיַּמוּ עַל נַפְשָׁם וְעַל זַרְעָם דְּבָרֵי הַצְּמֹת וְזַעֲקָתָם" (אסתר ט' ל"א).

שכן כדי לומר שיש לקיים את ימי הפורים בזמן האמור מתחילה, בארבעה עשר ובחמישה עשר, די היה לכתוב "לקיים את ימי הפרים האלה בזמן".

וללמד שכל אחד יקרא בזמן המיוחד לו, בני עיירות בארבעה עשר, ובני מוקפים בחמישה עשר, די היה לכתוב "לקיים את ימי הפרים האלה בזמנם", כל אחד בזמנו שלו.

אבל עכשיו שנאמר "בזמניהם", יש כאן ריבוי, להוסיף שני זמנים אחרים על הזמנים המפורשים, והם אחד עשר ושנים עשר באדר.

ורבי שמואל בר נחמני חולק, כי לדעתו אין חילוק בין "זמנם" לבין "בזמניהם", ואם כן אין כאן שום ריבוי.

ולדברי רבי שמואל בר נחמני, ענין זה, שמלבד שני הזמנים המפורשים בכתוב, ניתן לקרוא את המגילה בימים נוספים, למד מהכתוב, "לקיים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בוּ בְּכֹל שָׁנָה וְשָׁנָה. **בַּיָּמִים** אֲשֶׁר נָחוּ בָהֶם הַיהוּדִים מֵאוֹיְבֵיהֶם וְהַחֲדָשׁ אֲשֶׁר נִהְפְּדוּ לָהֶם מִיַּגוֹן לְשִׁמְחָה וּמֵאֲבֶל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יָמֵי מִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה וּמִשְׁלוֹחַ מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוּת לְאֲבוֹנָיִם" (אסתר ט' כ"א-כ"ב).

לא נאמר "יום ארבעה עשר ... ואת יום חמשה עשר ... ימים אשר נחו בהם היהודים", אלא "בַּיָּמִים", לרבות שני ימים אחרים כמו הראשונים, והם אחד עשר ושנים עשר באדר.

ורב שמן בר אבא אמר רבי יוחנן חולק, כי לדעתו "בַּיָּמִים" אינו ריבוי, אלא מלמד שיעשו לדורות כמו הימים הראשונים, שהיה בהם הנס.

ולדברי הכל שלושה עשר באדר אינו צריך ריבוי, שהרי בו היה הנס, שכן בו נקהלו הכל על אויביהם.

וכמו כן לדברי הכל, אין לומר שבא הריבוי להוסיף את יום ששה עשר ושבעה עשר, כי נאמר "קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הנקיים עליהם ולא יעבור להיות עשים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה" (אסתר ט' כ"ז), ללמד, שאחרי שעבר חמישה עשר, שוב אין מצוות פורים.

יום פורים בערי הפרזות

נאמר במגילת אסתר, "על כן היהודים הפְּרָזִים היִשְׁבִּים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת עֲשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר שְׂמִחָה וּמִשְׁתָּה וְיוֹם טוֹב וּמִשְׁלוֹחַ מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ" (אסתר ט' י"ט).

ומכאן למדנו, שערי הפרזות, שאינן מוקפות חומה, עושים את הפורים ביום ארבעה עשר בחודש אדר.

יום פורים בערים מוקפות חומה

נתבאר, ששני ימים נקבעו לעשיית פורים, ארבעה עשר באדר, וחמישה עשר באדר, שנאמר, "להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו".

וכמו כן נתבאר, שיום פורים של ערי הפרזות בארבעה עשר באדר.

ומתוך כך שארבעה עשר באדר הוא יום פורים של ערי הפרזות, על כרחך יום חמישה עשר באדר הוא יום פורים בערים מוקפות חומה.

ואין לומר שפורים של ערי הפרזות בארבעה עשר, ופורים של שושן לבדה בחמישה עשר, כדרך שנחו בה ביום זה באותה שנה, אבל בשאר ערים מוקפות חומה אין פורים כלל.

והסיבה שאין לומר כן, כי לא מסתבר כלל שיהיו בני ערים מוקפות פטורים ממצווה שכל ישראל חייבים בה.

ועוד, שהרי מבואר במגילת אסתר, שימי הפורים נאמרו לכל המקומות שנאמר "ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים. לקיים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה" (אסתר ט' כ"א).

וכמו כן, אין לומר שפורים של ערים הפרוזות

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת מגילה דף ב

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

בארבעה עשר באדר, ככתוב, "על כן היהודים הפְּרָזִים היִשְׁבִּים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אָדָר", ופורים של ערים המוקפות גם בארבעה עשר וגם בחמישה עשר, ובהם נאמר כל הכתוב, "לְקַיֵּם עֲלֵיהֶם לְהִיּוֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אָדָר וְאֶת יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה" (אסתר ט' כ"א).

והסיבה שאין לומר כן, כי לא נאמר בכתוב השני "להיות עֹשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר וְיוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר", כלומר שבמקום אחד עושים בארבעה עשר ובחמישה עשר, אלא "להיות עֹשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אָדָר וְאֶת יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר", כלומר יש מקומות שעושים בארבעה עשר, ויש מקומות שעושים בחמישה עשר.

וכמו כן, אין לומר שפורים של ערי הפרזות בארבעה עשר, ופורים של ערים מוקפות או בארבעה עשר או בחמישה עשר כפי רצונם.

והסיבה שאין לומר כן, כי נאמר, "לְקַיֵּם אֶת יְמֵי הַפְּרִים הָאֵלֶּה בְּזִמְנֵיהֶם", לומר זמנו של כל אחד לעצמו.

ואין לומר שחמישה עשר הוא זמן פורים של שושן בלבד, וארבעה עשר הוא זמן פורים של ערים פרזות ופורים של שאר ערים מוקפות בשלושה עשר.

והסיבה שאין לומר כן, כי מאחר שלא רמז הכתוב מתי זמן המוקפים, ומבואר שזמן שושן בחמישה עשר, מסתבר שזהו זמן כל המוקפים.

יום קריאת המגילה

נתבאר, שבערי הפרזות עושים את יום הפורים בארבעה עשר באדר, ובערים מוקפות חומה עושים את יום הפורים בחמישה עשר באדר.

ומבואר, שבכל אחד מהמקומות הללו, באותו יום שעושים בו שמחת פורים, באותו יום קוראים בו במגילה.

שנאמר "וְהַיְמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנִעְשִׂים בְּכָל דּוֹר וְדוֹר מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וְעִיר וְיְמֵי הַפְּרִים הָאֵלֶּה לֹא יִעָבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְהוּדִים וְזָכָרָם לֹא יִסּוּף מִזְרָעָם" (אסתר ט' כ"ח). הוקשה זכירה לעשייה ללמד שביום העשייה תהא הזכירה על ידי הקריאה במגילה.

ומכאן, שבערי הפרזות קוראים את המגילה בארבעה עשר באדר, ובערים מוקפות חומה קוראים בחמישה עשר באדר.

אלו ערים נידונות בדין מוקפות חומה

נתבאר, שבני ערים מוקפות חומה עושים פורים וקוראים את המגילה בחמישה עשר באדר, ונחלקו חכמים אלו ערים דינם כן.

לדעת משנתנו, כל עיר שהיתה מוקפת חומה בזמן יהושע בן נון, נידונית כדין עיר מוקפת חומה, אף על פי שעכשיו אין לה חומה.

וכל עיר שלא היתה מוקפת חומה בזמן יהושע בן נון, נידונית כערי הפרזות, אף על פי שעכשיו יש לה חומה.

ודבר זה למד בגזרה שווה שנאמר בענין פורים, "על כן היהודים הפְּרָזִים היִשְׁבִּים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אָדָר שְׁמֹחָה וּמִשְׁפָּחָה וְיוֹם טוֹב וּמִשְׁלוֹחַ מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ" (אסתר ט' י"ט). וכן נאמר בענין כיבוש הארץ בזמן יהושע, "כָּל אֶלֶּה עָרִים בְּצָרוֹת חוֹמָה גְּבִיחָה דָּלְתַיִם וּבָרִים לְבַד מֵעָרֵי הַפְּרָזִי הִרְבֵּה מְאֹד" (דברים ג' ה'). ומעתה, כשם שבכתוב השני הכוונה לערי פרזות בזמן יהושע, כך בכתוב הראשון הכוונה לערי פרזות בזמן יהושע.

ואין יוצאת מכלל זה אלא שושן בלבד, אף על פי שלא ידוע לנו שהיתה מוקפת חומה בימות יהושע בן נון, נידונית כעיר מוקפת חומה, משום שבה נחו בחמישה עשר, ומחמת מנוחת חמישה עשר שלה, נקבע יום חמישה עשר לערים המוקפות.

ולדעת רבי יהושע בן קרחה, מאחר שהסיבה לקביעת יום חמישה עשר הוא שביום זה נחו בשושן אותו הזמן קובע דין ערים מוקפות.

כל עיר שהיתה מוקפת חומה בזמן אחשורוש, נידונית כדין עיר מוקפת חומה, אף על פי שעכשיו אין לה חומה.

וכל עיר שלא היתה מוקפת חומה בזמן אחשורוש, נידונית כערי הפרזות, אף על פי שעכשיו יש לה חומה.

"מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וְעִיר"

בענין עשיית ימי הפורים נאמר, "וְהַיְמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנִעְשִׂים בְּכָל דּוֹר וְדוֹר מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וְעִיר וְיְמֵי הַפְּרִים הָאֵלֶּה לֹא יִעָבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְהוּדִים וְזָכָרָם לֹא יִסּוּף מִזְרָעָם" (אסתר ט' כ"ח).

ומתחילה אמרו, שכוונת הכתוב הזה ללמד, שיש חילוקי מנהגים במדינות כלומר במוקפות,

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור מסכת מגילה דף ב

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

וחילוקי דינים בעיירות כלומר בפרוזות.

ואמנם, אם כן הוא ביאור הכתוב, מתיישב הוא רק לפי משנתנו, הנותנת דין מוקפים לערים המוקפות בימי יהושע בן נון.

הכתוב "מְדִינָה וּמְדִינָה" מלמד שיש חילוק בין המוקפות מימות יהושע בן נון, שקוראים בחמישה עשר, למוקפות בזמנים אחרים, שקוראים בארבעה עשר.

והכתוב "וְעִיר וְעִיר" המדבר בערי הפרזי, מלמד שגם בפרוזות יש חילוק, שושן, אף שהיא בכלל ערי פרזי, קוראים בה בחמישה עשר, ושאר ערי הפרזי, קוראים בהן בארבעה עשר.

אבל לדעת רבי יהושע בן קרחה, אין לומר כן, כי שושן בכלל המוקפות, שהרי המוקפות הן המוקפות מימי אחשורוש.

ואם כן, הכתוב "מְדִינָה וּמְדִינָה" מלמד שיש חילוק בין מוקפות בימי אחשורוש למוקפות בזמנים אחרים.

אבל בערי הפרזי אין שום חילוק, ובכולן קוראים בארבעה עשר, ואם כן מהו שאמר הכתוב "וְעִיר וְעִיר".

שוב אמרו, שלדברי הכל, אף לדעת משנתנו, לא בא הכתוב "מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וְעִיר" ללמד על חילוקי המנהגים במוקפות ובאין מוקפות, שהרי גם לדעת משנתנו, חילוק המנהגים אינו למד מהכתוב הזה, אלא בגזרה שווה "בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת" "מְעָרֵי הַפְּרָזִי" כפי שנתבאר לעיל.

ולהלן יתבאר בעזה"י מה למדו מהכתוב "מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וְעִיר".

סמוך או נראה נידון ככרך

לדברי רבי יהושע בן לוי, לא רק בכרכים המוקפים חומה עצמם קוראים את המגילה בחמישה עשר באדר, אלא גם בעיירות הסמוכות לכרכים המוקפים חומה בתוך מיל, כשיעור שיש מחמתן לטבריא, ואפילו אם אינן נראות עימהם, כגון שהן בעמק. וכן בעיירות הנראות עם הכרכים המוקפים חומה, אף על פי שאינן סמוכות להם, כגון שהן בראש ההר.

ואמרו, שענין זה למד מהכתוב "מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וְעִיר", כלומר עיר הסמוכה למדינה הרי היא מדינה, ועיר הסמוכה רק לעיר, הרי היא עיר.

מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים

לדברי רב חסדא, הכתב שהיה בלוחות היה חקוק מצד לצד, והיו האותיות הנקראות מצד זה ישר, נקראות מצד שני הפוך.

ונמצא שאותיות מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדות, שהרי האותיות הללו סתומות, והחלק הפנימי שלהן אינו מחובר בלוחות, ובכל זאת לא נפל.

מנצפ"ך צופים אמרו

לדברי רבי ירמיה או רבי חייא בר אבא, צופים, כלומר הנביאים, תקנו את כתיבת האותיות מנצפ"ך, שיהיה הבדל בין כתיבתן באמצע התיבה, לבין כתיבתן בסוף התיבה.

ומתחילה היה נראה, שקודם תקנת הצופים היתה אות אחת משמשת תמיד, בין באמצע התיבה ובין בסופה, והצופים חידשו את הצורה הנוספת של הכתיבה וקבעו איזו צורה תהיה באמצע תיבה ואיזו בסופה.

ודחו זאת, כי לא יתכן שנביאים חידשו אותיות שלא היו תחילה, שנאמר, "אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי" (ויקרא כ"ז ל"ד), אלה ולא יותר, ואין נביא רשאי לחדש דבר מעתה.

ועוד על כרחך מ"ם סתומה היתה מתחילה שהרי בלוחות היתה מ"ם סתומה כמבואר בדברי רב חסדא לעיל.

ולפיכך אמרו, שאמנם גם מתחילה היו שתי צורות של אותיות מנצפ"ך, ולא ידעו אלו משמשות בסוף תיבה ואלו באמצע התיבה, והנביאים תקנו הדבר.

ודחו גם את זאת, כי גם עניין זה הוא בכלל מה שאמרו שאין נביא רשאי לחדש.

ומסקנת הסוגיה, שאמנם גם מתחילה היו שני סוגים של אותיות מנצפ"ך, ומתחילה היה הדבר קבוע, אלו משמשות בסוף תיבה ואלו באמצע, ונשתכח הדבר, ובאו הנביאים והחזירו השכחה.